

Vážení čtenáři,

třetí ročník časopisu *Gramotnost, pregramotnost a vzdělávání* otevíráme monotematickým číslem, tentokrát zaměřeným na oblast kontextu širších environmentálních faktorů, které hrají významnou roli při rozvoji gramotnosti dítěte a samozřejmě mají výrazný dopad rozvíjení schopností a kompetencí v rámci vzdělávání. Tyto faktory, jako například sociokulturní a rodinný background nebo vliv nových přístupů ve vzdělávání, jsou dlouhodobě sledovanými fenomény v psychologickém, pedagogickém i sociologickém výzkumu. V České republice se v posledních letech začínají stále častěji objevovat projekty zaměřené na rozvoj gramotnosti v rodinném prostředí, práci s dětmi ze znevýhodněného prostředí a vyloučených lokalit (např. Gabal & Václavíková Helšusová, 2003; Havlík & Koťa, 2011; Kucharská, 2014).

Podtitulem čísla je *Školní vzdělávání, rodinné vlivy a jejich vztah ke gramotnosti*. Jak již z názvu vyplývá, jádro tohoto čísla tvoří příspěvky, které reflektují vliv rodinného prostředí, socioekonomické úrovně rodiny i rodičovského chování nebo postojů na rozvoj gramotnostních

dovedností (zejména čtenářských) dítěte, ale také na další kompetence (osobnostní, občanské), které dítě prostřednictvím vzdělávání získává.

Důležitost tématu odráží i fakt, že naše výzva setkala s poměrně vysokou odezvou od autorů. Jsme potěšeni, že díky tomu můžeme čtenářům nabídnout velmi pestré spektrum odborných příspěvků. Věříme, že čtenáři ocení nejen různorodost zaměření empirického zájmu, metodologických postupů nebo teoretických východisek, ale rovněž skutečnost, že příspěvky přinášejí reflexi pohledů různých aktérů pedagogické komunikace – učitele, žáka i rodičů.

V prvním příspěvku *Stážená cesta ku gramotnosti: Výskum rodičov, ktorí čítajú děťom len sporadicky* analyzuje autor, Peter Gavora, možné faktory ovlivňující skutečnost, že rodiče čtou dětem velmi málo. Ve své studii vybral ze širšího vzorku (n = 402) cíleně rodiče, kteří uvedli malou frekvenci čtení dětem (n = 28). Zajímalo ho, proč k dané skutečnosti dochází i přesto, že si jsou rodiče vědomi pozitivního dopadu čtení pro dítě a jak homogenní taková skupina rodičů je. Jeho závěry jsou v mnohých ohledech překvapivé, a i když se jedná o malý

vzorek, přináší zajímavé poznatky do zažitého pohledu charakteristik rodinného prostředí.

Druhý příspěvek od Evy Rybárové *Srovnání porozumění obrázkovému příběhu u dětí předškolního věku ve třídě heterogenní a homogenní* prezentuje komparativní pilotní sondu pregramotnostních čtenářských dovedností dětí v mateřských školách, v závislosti na jejich rodinném zázemí. Autorka nabízí podněty k dalšímu výzkumu zaměřenému na hlubší zkoumání vlivu složení třídy na vzdělávací výsledky dětí, stejně jako na práci učitelů a jejich přístup k rozvoji porozumění textu.

Následující výzkumné sdělení Věry Dolníkové *Vliv typu školy, regionu nebo socioekonomického znevýhodnění na písemný projev žáků základních škol* je založeno na srovnání psaní a pravopisných dovedností žáků 3. a 5. ročníků ZŠ. Autorka se zabývá především vnějšími faktory, které úroveň psaného projevu ovlivňují a navíc přidává pozoruhodné výsledky srovnání psaní žáků se sociálním znevýhodněním a žáků se specifickou poruchou učení. Její závěry pak otevírají debatu o pečlivé diferenciaci mezi žáky s SPU a žáky se sociálním znevýhodněním a akcentují pozitivní vliv působení školy na vývoj výkonů žáků se sociálním znevýhodněním v pisatelských dovednostech.

I další stať Jany Kouřilové se dotýká problematiky žáků s SPU. Příspěvek *Jak matky zvládají zátěž spojenou se specifickou poruchou učení svého dítěte* analyzuje

strategie, které matky využívají k tomu, aby (dle svého pojetí) pracovaly a ovlivnily specifickou poruchu učení, se kterou se jejich děti potýkají. Tato kvalitativní studie nastiňuje základní typologii strategií, jež se liší svým adaptivním potenciálem usnadňujícím či znesnadňujícím zvládnutí stresu spojeného s nároky, které na ně specifická porucha jejich dětí klade.

Perspektivu učitelů pak můžeme sledovat ve výzkumném sdělení Pavly Presslerové, Zbyňka Němce a Radka Holcepla *Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami v rozvoji občanských a sociálních kompetencí pohledem učitelů*. Na 22 případových studiích takových žáků učitelé identifikovali vlastnosti významné pro rozlišení základních typů žáků, což je možné posléze využít pro modifikaci přístupu k žákovi. Jako ústřední téma se ukazuje především práce se žakovou motivací.

Předposlední studie Michaely Dvořákové a Veroniky Pajpachové *Úloha výchovy k občanství v základním vzdělávání očima „občankářů“* navazuje tematicky na předchozí článek, optikou kvalitativní analýzy rozhovorů s vyučujícími. Případové studie čtyř učitelů se zaměřují na učitelovo pojetí předmětu vyjádřené skrze představu dobrého občana, cíle výchovy k občanství a odpovídající postupy ve výuce.

Publikované studie uzavírá didaktický příspěvek Hany Stadlerové a Daniely Taylor *Přínos umění a kultury pro rozvoj dítěte*. Text pojednává o možnostech využití výtvarné a hudební výchovy pro celkový rozvoj dítěte, kdy si osvojuje své

kompetence estetickým a kultivujícím způsobem. Zcela určitě se můžeme ztožnit s tezí autorek, že smyslem hudební a výtvarné výchovy je vychovávat kulturně vzdělaného člověka, který se tak stává člověkem tolerantním vůči sobě a svému okolí. I v tomto ohledu zde může školní i rodinná inspirace v tomto směru hrát velmi významnou roli.

Jako obohacení a možnou nabídku pro učitele pak chápeme zprávu Nové školy, o. p. s. o možnosti využití webu Čtenářských klubů a jedinečných lekcí pro práci se žáky.

Věříme, že pestrost tohoto vydání přispěje k tomu, že první číslo třetího ročníku bude pro čtenáře podnětné a naleznou zde mnoho témat k diskusi či inspiraci ke své práci. V dalších číslech se pak můžete těšit na oblast pregramotnosti a připravujeme opět číslo v angličtině, které bude reflektovat téma gramotnosti v celé jeho šíři. Níže naleznete přehled vybrané literatury vztahující se k otázkám řešeným v tomto čísle.

Pavla Presslerová a Hana Sotáková

Literatura

- Duursma, E. (2014). Parental bookreading practices among families in the Netherlands. *Journal of Early Childhood Literacy*, 14(4), 435–458.
- Gavora, P. (2016). Preschool children in book-reading situations with parents. The perspective of personal agency theory. *Studia Paedagogica*, 21(4), 99–116.
- Gavora, P. (2018). Čtení dětem v rodině. Výzkum důvodů, parametrů a praktik. *Pedagogická orientace*, 28(1), 25–45.
- Gabal, I., & Václavíková Helšusová, L. (2003). *Jak čtou české děti?* Dostupné z http://www.gac.cz/files/igac/rep_cz.html.
- Greger, D., Simonová, J., & Straková, J. (2015). *Spravedlivý start?: nerovné šance v předškolním vzdělávání a při přechodu na základní školu*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- Havlík, R., & Kóta, J. (2011). *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál.
- Karande, S. S., & Kulkarni, S. S. (2009). Quality of life of parents of children with newly diagnosed specific learning disability. *Journal of Postgraduate Medicine*, 55(2), 97–103.
- Karande, S., Kumbhare, N., Kulkarni, M., & Shah, N. (2009). Anxiety levels in mothers of children with specific learning disability. *Journal of Postgraduate Medicine*, 55(3), 165–170.
- Karande S., & Kuril S. (2011). Impact of parenting practices on parent-child relationships in children with specific learning disability. *Journal of Postgraduate Medicine*, 57(1), 20–30.
- Kucharská, A. (2014). *Riziko dyslexie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- Kucharská, A., Málková, G., Sotáková, H., Špačková, K., Presslerová, P., & Richterová, E. (2014). *Porozumění čtenému*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

- Lednická, I. (2004): Spolupráce mezi odborníky a rodinou dítěte s dyslexií. *Speciální pedagogika*, 14(4), 269-279.
- Matějček, Z., & Vágnerová, M. et al.(2006). *Sociální aspekty dyslexie*. Praha: Karolinum.
- Matějů, P., Straková, J., Veselý, A., Havelka, M., Šafr, J., Ryba, J., & Miltová, A. (2010). *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mertin, V. (2003). Podpora a rozvoj čtenářských dovedností v předškolním věku. In Gillernová, I., & Mertin, V. et al. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. (121-129). Praha: Portál.
- Niklas, F., & Schneider, W. (2013). Home literacy environment and the beginning of reading and spelling. *Contemporary Educational Psychology*, 38(1), 40-50.
- Peer, L. (2004). Stress: The hidden side of dyslexia. In Miles, T. R. (ed.): *Dyslexia and stress*. London: Whurr Publishing.
- Průcha, J.(2010). Sociolingvistický faktor v explanaci čtenářské gramotnosti. *Pedagogika SK*, 1(2), 97-105.
- Roeselová, V. (2000). *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah.
- Sedláková, A. (2015). *Žák 2. stupně se speciálními vzdělávacími potřebami v hodinách občanské výchovy: případová studie*. Diplomová práce. Pedagogická fakulta UK: Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání.
- Seidlová Málková, G. (2017). Spelling skills of Czech primary school children in relation to the method of literacy instruction. *Journal of Language and Cultural Education*, 5(1), 59-77.
- Sénéchal, M., & LeFevre, J. (2002). Parental involvement in the development of children's reading skill: A five-year longitudinal study. *Child Development*, 73(2), 445-460.
- Sénéchal, M., & LeFevre, J. (2014). Continuity and change in the home literacy environment as predictors of growth in vocabulary and reading. *Child Development*, 85(4), 1552-1568.
- Slavík, J. (1997). *Od výrazu k dialogu ve výchově*. Artefietika. Praha: Karolinum.
- Soriano, V., Wattkins, A., & Ebersold, S. (2017). *Inclusive education for learners with disabilities*. Study for the Peti Committee. European Agency for Special Needs and Inclusive Education: Brussels. PE 596.807. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596807/IPOL_STU\(2017\)596807_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596807/IPOL_STU(2017)596807_EN.pdf)
- Stadlerová, H. et al. (2010). *ZOP. Zkušenost, odbornost, praxe v psychodidaktické přípravě učitele výtvarné výchovy v primárním vzdělávání*. Brno: MU.